

آسیب شناسی نظارت شرعی در نظام بانکی ایران با تأکید بر نقش و جایگاه ناظران شرعی بانکی

دکتر محمد توحیدی

سید محمد صادق شاهچراغ

محمد طاهران پور

حسین عبداللهی

پاییز ۱۴۰۳

مختصات پژوهش	
کیفی	روش
کاربردی	هدف
توصیفی (اسنادی-پیمایشی)	گردآوری داده‌ها

مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۱ نفر از خبرگان» اکثراً ناظران شرعی بانک‌ها

جنسیت	تحصیلات	سمت	کد مصاحبه شونده
مذکر	دکتری معارف اسلامی و مدیریت مالی	ناظر شرعی یکی از بانک های دولتی	PA
مذکر	تحصیلات عالیہ حوزوی	ناظر شرعی یکی از بانک های دولتی	PB
مذکر	تحصیلات عالیہ حوزوی	ناظر شرعی یکی از بانک های دولتی	PC
مؤنث	دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی	ناظر شرعی یکی از بانک های دولتی	PD
مذکر	دکتری مدیریت مالی	ناظر شرعی یکی از بانک های خصوصی	PE
مذکر	تحصیلات عالیہ حوزوی	ناظر شرعی یکی از بانک های خصوصی	PF
مذکر	دکتری حقوق خصوصی	عضو کارگروه شورای فقهی	PG
مذکر	دکتری اقتصاد	کارشناس بانکداری اسلامی	PH
مذکر	دکتری اقتصاد	ناظر شرعی یکی از بانک های خصوصی	PI
مذکر	دکتری مدیریت مالی	ناظر شرعی یکی از بانک های خصوصی	PJ
مذکر	دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی	ناظر شرعی یکی از بانک های دولتی	PK

تعریف نظارت شرعی

منظور از نظارت شرعی بر اساس تعریف سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی، کلیه اقدامات احتیاطی و نظارتی به منظور اطمینان از انطباق فعالیت‌های بانک یا مؤسسه مالی اسلامی با اصول و قوانین شریعت مقدس اسلام می‌باشد.

رویکردهای نظارت شرعی

انواع رویکردها	کشورهای متعلق به هر رویکرد	شاخص‌های کشف رویکرد
رویکردهای حداقلی	عربستان	عدم وجود قانون واحد اختیاری بودن نظارت شرعی عدم وجود نهاد نظارتی مرجع در مسئله نظارت شرعی
رویکردهای میانی	کویت و قطر	وجود قانون واحد اجباری بودن نظارت شرعی عدم وجود نهاد نظارتی مرجع در مسئله نظارت شرعی
رویکردهای حداکثری	مالزی، اندونزی، بحرین و امارات	وجود قانون واحد اجباری بودن نظارت شرعی وجود نهاد نظارتی مرجع در مسئله نظارت شرعی

(مأخذ: موسویان و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۶۴)

سیر تطور شورای فقهی بانک مرکزی

۱۳۸۳

شورای مشورتی
بانکداری و مالیه
اسلامی
در پژوهشکده
پولی و بانکی

۱۳۸۵

انتقال ذیل
معاونت بانکی
وزارت اقتصاد

۱۳۸۸

تشکیل شورای
فقهی مشورتی
در بانک
مرکزی

۱۳۹۶

جایگاه قانونی
شورای فقهی با
تصویب قانون
برنامه پنجم
توسعه

....

• رویکرد ایران در نظارت شرعی

• قبل از سال ۱۳۹۶ «حداقلی»؛

- عدم وجود قانون و مقررات واحد در زمینه نظارت شرعی
- اختیاری بودن نظارت شرعی
- وجود نهاد نظارت شرعی مرجع اما به صورت مشورتی

• بعد از سال ۱۳۹۶ «پیشروی به سوی رویکرد حداکثری»؛

- وجود قانون و مقررات واحد در زمینه نظارت شرعی
- استقرار ناظران شرعی در کمیته تطبیق بانکها
- ارتقای جایگاه شورای فقهی بانک مرکزی
- ارتقای جایگاه شورا از جایگاه مشورتی به جایگاه قانونی طبق برنامه ششم
- تبدیل شدن به یکی از ارکان بانک مرکزی طبق قانون جدید بانک مرکزی (آذر ۱۴۰۲)

مهم ترین چالش‌ها

- چالش‌های مربوط به وظایف و اختیارات ناظران شرعی
- چالش‌های مرتبط با رویکرد مدیران به نظارت شرعی
- چالش‌های مرتبط با استقلال ناظر شرعی

• چالش های مربوط به وظایف و اختیارات ناظران شرعی

- عدم ایجاد ساختار برای نظارت شرعی (و اتکا به یک نفر به عنوان ناظر)
- تعریف وظایف متعدد برای یک نفر به عنوان ناظر شرعی
- تفاوت بانک ها با یکدیگر از جهت اندازه و تعداد شعب و... و تأثیر آن بر وظایف ناظران شرعی
- عدم تمام وقت بودن ناظران شرعی
- عدم وجود سازوکارهای نحوه مواجهه ناظر شرعی با تخلفات مدیران ارشد (ابلاغ مصوبه مغایر با موازین فقهی)
- عدم تعریف ابزارهای قدرت و نظارتی برای ناظر شرعی در دستورالعمل
- عدم الزام هیئت مدیره بانک به دعوت و نظرخواهی از ناظر شرعی در تأیید طرح ها و ابزارها (از شرکت در جلسات هیئت مدیره تا منوط شدن ابلاغ طرح به تأیید ناظر شرعی)

• چالش های مرتبط با رویکرد مدیران به نظارت شرعی

• عدم همراهی و یا همراهی حداقلی برخی بانکها با مقوله نظارت شرعی

• عدم اعتقاد برخی مدیران بانکی

• ذهنیت اشتباه برخی مدیران بانکی

• مشغله زیاد مدیران بانکی (در عین باورداشتن به نظارت شرعی)

• فقدان رویکرد تنبیهی در دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی در مواجهه با برخی بانکها

• چالش های مرتبط با استقلال ناظر شرعی

- انتخاب ناظر شرعی از بین کارمندان و یا مدیران همان بانک
- پرداخت حقوق و مزایای ناظر شرعی توسط همان بانک

برخی راهکارهای پیشنهادی

- ایجاد ساختار نظارت شرعی در هر بانک

- کادرسازی برای مقوله نظارت شرعی

- توانمندسازی ناظران شرعی

- لزوم توأمان بودن رویکرد تنبیهی و رویکرد تشویقی در بانک مرکزی نسبت به بانکها

- طراحی ضمانت های اجرایی (جریمه، عزل و...) در نظارت شرعی جهت جلوگیری از سلیقه ای شدن و تأثیر نپذیرفتن از رویکرد و اعتقاد مدیران

- همراه کردن مدیران ارشد بانکها با نظارت شرعی

- لزوم در اختیار قرار دادن پیش نویس مصوبات به ناظر شرعی و تصویب آن در صورت تأیید ناظر شرعی

تشکر از توجه شما